

Съдържание

Въведение 9

Стивън К. Левин

1. Философия на експресивната арт терапия: *poiesis* като отговор на света 15

Стивън К. Левин

Въведение 15

Терапевтичната практика и критиката на модернизма 17

Модерността и разделението ум-тяло 19

Феноменологията и преодоляването на картезианския дуализъм 23

Феноменология и съществуване: битие-в-света 25

Светът и земята: изкуството като въвеждане-на-истината-в-действие 30

Poiesis като основа за *Menschenbild* на експресивната арт терапия 37

Poiesis, хаос и лиминално преживяване 48

Лиминалността в терапевтичния процес 55

Лиминалност и преходно преживяване 60

Архетипна психология и въображение 64

Постмодернизъм и деконструирана психология на въображението 71

Работа с травми и творбите на изкуството 78

Естетика след Аушвиц 87

Заключение 90

Използвана литература 94

2. Основи на теория на практиката 97

Паоло Дж. Нил

Copyright © Paolo Knill, Ellen G. Levin and Stephen K. Levine 2005
First published in the UK in 2005 by Jessica Kingsley Publishers Ltd
73 Collier Street, London, N1 9BE, UK

www.jkp.com

All rights reserved
Printed in Bulgaria

© Елица Великова и Ирина Радева, превод
© Надежда Георгиева, художник на корицата

ISBN 978-619-7037-08-1

**ЧАСТ I: ДЕЦЕНТРИРАНЕ И АЛТЕРНАТИВНОТО
ПРЕЖИВЯВАНЕ НА СВЕТА: ТРАДИЦИИ
В ПРАКТИКАТА НА ПОСРЕДНИКА
НА ПРОМЯНАТА 99**

Ритуали на възстановяване: архитектура, роля,
обстановка 99

Децентрирането, едно задължително условие за
алтернативно преживяване на света 108

**ЧАСТ II: ИЗКУСТВОТО И ИГРАТА СА НОСИТЕЛИ
НА ПРОМЯНАТА 110**

Какво означава да „упражняваме“ изкуство или игра
по време на децентрирането и по какво това
се различава от другите методи на децентриране? 110

Осигуряване на поле за игра: Spielraum, като незаменимо
условие за алтернативното преживяване на света 115

Как изкуствата осигуряват регламентирано
поле за игра? 118

ЧАСТ III: ТЕОРИЯ НА ПРАКТИКАТА 122

Сърцето на една сесия – изкуството 122

Бележки относно цикъла на действия
и обратната връзка 152

Интердисциплинарни съображения
(сравни с Нил и др.,1995) 153

Интервенция 171

Тълкуване и анализ 193

Архитектурни съображения 208

Управление на творческия процес 215

Използвана литература 222

**3. Практиката на експресивната арт терапия:
обучение, терапия и супервизия 225**

Елън Дж. Левин

**ЧАСТ I: ОБУЧЕНИЕ В ПРАКТИКАТА
НА ЕДНА ЕСТЕТИЧЕСКА ТЕРАПИЯ 225**

Групово рисуване по време на обучението:
структуриране и де-структуриране чрез изкуството 232

Възбуденото чудовище: разчленяване и съчленяване 237

Клоунадата като интермодално експресивно изкуство:
обучение на терапевти чрез клоунада 252

Музиката като начин за работа с конфликти
в групата за обучение 261

**ЧАСТ II: ПРАКТИКАТА НА ЕДНА
ЕСТЕТИЧЕСКА ТЕРАПИЯ 265**

Фара: освобождаване и раздяла 267

Робърт: игра със силата 278

Джак: на помощ 285

Сю и Сам: смъртоносна хватка и борба 289

Игра с реда и хаоса: детска игра
и арт терапевтична група 298

Музиката като инструмент на реда в хаоса 309

**ЧАСТ III: СУПЕРВИЗИЯ НА ПРАКТИКАТА
НА ЕДНА ЕСТЕТИЧЕСКА ТЕРАПИЯ 311**

Учене чрез изкуствата: групова супервизия
на обучаващите се в експресивна арт терапия 318

Наблюдение и съвместна игра: групова супервизия
на една мултидисциплинарна група за обучение 327

Заклучение 330

Използвана литература 334

ЗА АВТОРИТЕ 335

ИНДЕКС НА ТЕМИТЕ

Списък на фигурите

- 2.1 „Архитектура“ на сесията 124
- 3.1 Възбуденото чудовище 240
- 3.2 Възбуденото чудовище с грозде 245
- 3.3 Възбуденото чудовище – чаено парти 247
- 3.4 Възбуденото чудовище върху камък 248
- 3.5 Характери на клоуна 257
- 3.6 Макс и Сади – двойка клоуни 258
- 3.7 Двете половини в едно 272
- 3.8 Частта на Елѐн 273
- 3.9 Частта на Фара 273
- 3.10 Глинена маска – първи етап 302
- 3.11 Отделна завършена маска 304
- 3.12 Всички завършени маски 305
- 3.13 Преди и след (клиент) 325
- 3.14 Преди и след (обучаващ се) 325
- 3.15 Преди и след (клиент) 325
- 3.16 Преди и след (обучаващ се) 325

Списък с таблиците

- 2.1 Категорийни разграничения в творческите дисциплини 132
- 2.2 Терапевтичната обстановка и творческата традиция 210

Въведение

Стивън К. Левин

Този раздел си поставя за цел да представи основните принципи и практики в експресивната арт терапия. Дълго тези принципи и практики са се основавали на психологическите рамки, непристъпи на изкуството. Следователно психотерапевтичната употреба на изкуството се осъществява в тези предварителни рамки. В резултат на това, изкуствата се оценяват не според техните собствени възможности, а основно като инструменти за подобряване на съществуващите психотерапевтични практики. Така например в психоанализата творбата често се възприема като символно представяне на несъзнавания психичен процес. В съответствие с това върване, значението на творбата се интерпретира в рамките на конкретната психоаналитична традиция, към която аналитикът принадлежи. Работата сама по себе си и процесът на създаване на изкуство, който я е направил възможна, не се възприемат сами по себе си, а по-скоро в контекста на една вече установена гледна точка, колкото и ценна да е тя, основаваща се на психологията, според която изкуството е второстепенен феномен.

Авторите на този том, напротив, категорично поставят естетиката в центъра на своето разбиране за терапевтичната употреба на изкуството. Въпреки че сме с различен произход и гледните ни точки са били оформени по различен начин, ние върваме, че полето на експресив-

ната арт терапия се нуждае от основи, изградени върху практикуването на изкуствата. Следователно в нашето подзаглавие ние говорим за „терапевтичната естетика“ като хоризонт, в рамките на който принципите и практиките на нашето поле могат да бъдат разбрани.

Това не означава, че отричаме психологическите теории. Напротив, ние уважаваме присъщата стойност на тези теории за полето на практика, което подкрепят; и в допълнение, ние откриваме, че съществуват много перспективи в психологията, които съдържат естетическо измерение, съвпадащо с нашето собствено. Много психологически и психотерапевтични рамки оценяват мястото на въображението в човешкия живот и го използват в практики, които се ползват от силата на въображението (напр. свободни асоциации, активно въображение, ролеви игри и др.). Самите ние сме преминали през обучения в различни терапевтични школи и сме били клиенти на различно обучени терапевти.

Въпреки това, тъй като сме били посветени на експресивната арт терапия и сме съдействали за оформяне на полето през годините, сме стигнали до осъзнаването, че силата на изкуството е основа на нашата работа. Първо и основно тази сила трябва да се разбира според собствената ѝ мяра, преди да преминем към други теоретични перспективи (независимо дали те черпят от психологията или произтичат от други направления) и да установим съответствията и разликите си спрямо тях. Тези други перспективи могат да ни послужат за осветляване на нашите собствени понятия и принципи и да разяснят естетическите измерения от една друга гледна точка.

Затова в Глава I се разглежда философското разбиране за експресивна арт терапия и класическото разбиране за *poiesis* или за създаването на изкуство, поставено в центъра на човешкото съществуване. Традиционно *poiesis* се разбира като капацитет да се даде отговор на преживяванията ни в света и да се оформи представата ни за него. „Оформянето“ е основно понятие в представата за човешката природа, кое-

то стои в основите на полето на експресивната арт терапия. Въпреки това в съвременния „постмодерен“ свят, в който живеем, вече не съществуват договорени принципи, от гледна точка на които един подобен акт на оформяне може да има стандарт и цел. По-скоро съществува многообразие от съревноваващи се перспективи, в резултат на което често усещаме липса на каквито и да е основи за нашето съществуване и дейности в света. Следователно е необходимо да разбираме *poiesis* по различен начин от традиционната представа, ако искаме да осигурим една терапевтична естетика, адекватна на нашето време.

По тази причина, въпреки че поставяме създаването на изкуството в центъра на нашето разбиране, ние се опитваме да го освободим от традиционния контекст, в който е било възприемано – контекст, основан на увереността, придобивана чрез капацитета на логиката да разбере и управлява реалността. Ние „деконструираме“ този контекст като посочваме допусканията, на които е бил основан, и след това се опитваме да разгледаме феномена на изкуството сам по себе си. По този начин откриваме, че правенето на изкуство не може да се разглежда като налагане на вече съществуващи идеи върху материята, с която разполагаме. Ние разглеждаме изкуството по-скоро като основаващо се не на логиката, а на играта, на едно изследване, в което пускането на контрола довежда до изненадващи резултати. Това необходимо предаване на контрола означава, че творецът влиза в едно поле на хаос, в което той или тя няма нито пълно разбиране за произлизащото, нито пълен контрол над това, което се случва. Все пак, ако можем да останем в това хаотично преживяване, често се случва нещо да се появи – дарът на творбата, който носи смисъл и стойност. Тогава логиката може да се приложи в нейния критически капацитет, за да бъде оценена появяващата се работа и да бъдат взети решения за нейното преразглеждане. Въпреки това творческото или „поетичното“ действие не може да се разбере в рамките на класическата представа за *poiesis*, в която доминира рационалността. Играта на

въображението трябва да бъде поставена в центъра на човешкия капацитет за оформяне и осмисляне, ако трябва да разберем тази сила сама по себе си.

След като разработим тази рамка за разбиране в Глава I, става възможно да бъдем отворени и към други теоретични перспективи, които резонират с нашата и които могат да открият пред нас други аспекти на изследваните от нас феномени. Така, за да развием разбирането си за ролята на хаоса и многообразието в рамките на една постмодерна представа за *poiesis*, ние се обръщаме – заедно с многого други – към психологическата представа на Д. Уиникът за преживяването на прехода и към антропологическото понятие на Виктор Търнър за лимиалност. Сближаването на нашата гледна точка с посочените по-горе и с други перспективи, произхождащи от различни полета, означава, че традиционното разбиране на човешката природа днес е подложено на промяна в парадигмата. Вече не може да позоваваме нашето разбиране за изкуството или за терапията на класическата рамка, а трябва да намерим подходящи понятия, които да отразяват начина, по който процесът с творчеството се появява днес. Глава I на този том прави опит да осъществи тази задача.

След като са поставени основите на разбирането на философските основания на *poiesis* днес, Глава II се обръща към теориите на практиката в полето на експресивната арт терапия. Как може да разберем реалната практика на работа в рамките на нейната структура, обстановка и ролите, които поемат участниците? Тази глава установява модел на практика, който се основава на основното понятие за децентриране към една алтернативна реалност с цел да бъде разширен обхвата на играта. Понятието за децентриране от всекидневната или конкретната реалност на клиента към едно въображаемо или игрово преживяване съдържа очевидни връзки с начина, по-който се възприема *poiesis* в предишната глава. Въпреки това Глава II може да бъде четена отделно като представяща разбирането ни за практиката в нашата работа.

В тази глава идеално-типичната рамка за сесия се разглежда в различни етапи: „попълване“ чрез обсъждане на ситуацията на клиента (която обикновено е точно определена), последвано от децентриране към една въображаема реалност чрез игра, създаване на изкуство или ритуал. Ролята на терапевта или на посредника на промяната е да поеме естетическата отговорност за сесията, да се намесва, когато е необходимо, с цел да разшири ефективната реалност на клиента и да му помогне да разбере неговото преживяване чрез естетически анализ както на творбата, така и на процеса на работа. Този анализ се опитва да „остане на повърхността“ и да се въздържа от интерпретации, които се основават на теоретичните рамки, произхождащи от една психологическа или не-естетическа гледна точка. Накрая сесията обикновено приключва с „жтва“ на появилия се материал, по време на която клиентът отново се връща към ситуацията, която първоначално го е накарала да потърси помощ.

В Глава III са представени и се обсъждат в детайли различни примери за експресивната арт терапия в практиката на обучение, супервизия и терапия за едно по-добро разбиране на полето. Дадена е схема за индивидуална и за груповата работа в експресивните изкуства от една естетическа гледна точка. Тази глава също може да бъде четена като отделна статия, но последователният читател ще проследи връзките с обсъдените понятия в предишните части. По-специално е изследвана представата за критичните случайности в практиката – събития, при които хаотичният пробив в терапевтичния или обучителен процес в експресивните изкуства създава условия за едно по-добро разбиране. Оформянето на рамката или на структурата, фазата на деконструиране и последващото оформяне на нови структури или рамки – всичко това е представено като основно по важност за терапевтичната практика, провеждана в рамките на една естетическа перспектива.

Както вече показахме, всички глави са завършени и следователно могат да бъдат четени в произволен ред. Чи-

пателите с по-специален интерес към практиката могат да започнат от Глава III; тези, които се интересуват от методологията и теорията на практиката, могат да започнат от Глава II; а тези, които искат да проследят фундаменталната философска рамка на полето, трябва да започнат от Глава I. Философия, методология и практика са преплетени в едно цяло, също така могат да бъдат разделени за анализ и разглеждани поотделно. Ние вярваме, че въпреки че пишем за различни аспекти на работата, гледните точки на авторите се обединяват около централната тема за необходимостта от формиране на една терапевтична естетика като основа за експресивната арт терапия. По този начин в крайна сметка книгата сама по себе си е пример за акта на оформяне, който се намира в сърцето на *poiesis*.